

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Prawo tłumacza, czyli język specjalistyczny na szklanym ekranie

Author: Anna Paszkowska-Wilk, Anna Podstawska

Citation style: Paszkowska-Wilk Anna, Podstawska Anna. (2017). Prawo tłumacza, czyli język specjalistyczny na szklanym ekranie. W: J. Lubocha-Kruglik, O. Małyś (red.), „Przestrzenie przekładu T. 2”. (S. 223-230). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet śląski
w Katowicach

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Paszkowska-Wilk, Anna Podstawska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Prawo tłumacza, czyli język specjalistyczny na szklanym ekranie

Przekład filmowy analizowany jest często w ramach przekładu artystycznego, jednakże jest to ten rodzaj tłumaczenia, który wymaga od tłumacza nie tylko znajomości technik tłumaczenia audiowizualnego, doskonałego wycucia języka ojczystego i znajomości języka obcego, ale także znajomości realiów kulturowych. Słusznie więc konstatuje Grażyna Adamowicz-Grzyb w monografii *Tłumaczenia filmowe w praktyce*: „Przekład dzieł audiowizualnych jest procesem bardziej złożonym, niż to się na pozór wydaje. Tłumacz telewizyjno-filmowy w codziennej pracy musi – niemal jak multiinstrumentalista – wykazać się wieloma, bardzo różnorodnymi umiejętnościami”¹. Praca nad przekładem filmu nierzadko dostarcza tłumaczowi dodatkowych trudności, co jest wynikiem występowania w dziele filmowym różnych typów tekstów. W jednym filmie mogą pojawić się zarówno kultowa piosenka, jak i dziecięca rymowanka, a także żargon więzienny oraz język prawniczy. W związku z tym tłumacz audiowizualny powinien wykazywać się elastycznością i wycuciem językowym, aby jak najdokładniej oddać realia językowe budujące rzeczywistość filmową.

W niniejszym artykule skoncentrujemy się na trudnościach, jakie stawia przed tłumaczem język specjalistyczny, występujący w dialogach filmowych. W tym celu przeprowadzono analizę porównawczą polskiego serialu *Prawo Agaty* i jego przekładu na język rosyjski, zrealizowanego przez Red Studio. Analiza ta umożliwiła wyłonienie cech strategii obranej przez tłumacza.

Język prawny i prawniczy jest tylko jednym z przykładów użycia języka specjalistycznego w dialogach filmowych. Na podstawie analizy konkretnej

¹ G. ADAMOWICZ-GRZYP: *Tłumaczenia filmowe w praktyce*. Warszawa 2013, s. 13.

strategii można określić ogólne trudności związane z przekładem języka specjalistycznego w filmie.

W przypadku tłumaczenia filmu należy zdawać sobie sprawę z braku możliwości adaptowania realiów obserwowanych na ekranie. Rosyjskojęzyczny widz doskonale wie, że akcja filmu toczy się w Polsce i dotyczy polskich realiów prawnych – polskich sądów, w których wyroki zapadają zgodnie z przepisami polskiego prawa. Świadczą o tym np. napisy pojawiające się w kadrze w postaci tablic na budynkach i przy drzwiach pomieszczeń, np. *Sąd Rejonowy w Warszawie*.

Jednym z realiów polskiej rzeczywistości językowej w środowisku prawniczym jest używanie zwrotu grzecznościowego, stosowanego w przypadku bezpośredniego zwracania się do adwokata lub radcy prawnego – *pani mecenas*, *panie mecenasie*:

– Panie Dębski...

– **Panie mecenasie!**

– **Panie mecenasie**. Skoro jest tak, jak Pan mówi...

– Пан Дембски.

– **Пан адвокат.**

– **Пан адвокат**. Если всё так, как вы говорите...

Jest to dialog między mecenas Agatą Przybysz a mecenasem Markiem Dębskim, który nie zgadza się na zwracanie się do niego bez zastosowania zwyczajowej formy grzecznościowej. Niezręczność językowa w cytowanym dialogu podkreślona jest dodatkowo przez muzykę w tle. Wyróżniona w przykładzie fraza pełni w scenariuszu serialu bardzo istotną rolę, ponieważ język dialogów filmowych powinien brzmieć tak, aby w sposób naturalny i zrozumiały przeniósł widza w określoną rzeczywistość prawniczą. Można nabrać przekonania, że ten zwyczajowy zwrot grzecznościowy – *panie mecenasie* / *pani mecenas* – jest w serialowych dialogach nadużywany, co wydaje się jednak zabiegiem celowym, ponieważ o ile w naturalnej sytuacji komunikacyjnej nadużycie terminologii prawniczej byłoby odczuwalne, o tyle w scenariuszu taki dobór słów robi wrażenie naturalnego i wydaje się typowy dla danego środowiska zawodowego².

Język rosyjski nie dysponuje analogicznym zwrotem grzecznościowym. W podobnej sytuacji komunikacyjnej używa się standardowych zwrotów, występujących w języku ogólnym – *коллега*, formy na *вы* lub imienia wraz z imieniem odojcowskim.

W przekładzie rosyjskim tłumacz starał się oddać koloryt języka polskiego poprzez utworzenie podobnie brzmiącej formy synkretycznej (połączenia zwrotu *нан* i nazwy specjalności prawniczej – *адвокат*), która nie funkcjonuje w rosyjskiej rzeczywistości językowej. Brzmi ona nienaturalnie zarówno dla

² Charakterystyka języka dialogów filmowych została omówiona szerzej w: M. KARPÍŃSKI: *Dialog*. W: IDEM: *Niedoskonałe odbicie. Warsztat scenarzysty filmowego*. Warszawa 2006, s. 246–264.

przeciętnego widza, jak i dla specjalisty z zakresu prawa. Wybór takiego rozwiązania jest spowodowany brakiem ekwiwalentu omawianego zwrotu w języku rosyjskim. Jego zastosowanie powoduje jednak, że uwaga widza skupia się na neologizmie, nie zaś na akcji filmu, co należałoby traktować jako błąd w sztuce tłumaczenia audiowizualnego.

Innym wartym omówienia problemem przekładu języka specjalistycznego w filmie jest konieczność zachowania w tłumaczeniu stylu wypowiedzi, charakterystycznego dla środowiska oraz sytuacji komunikacyjnej, w jakiej występują dane dialogi. Przykładem ilustrującym to zagadnienie mogą być sceny z sali rozpraw sądowych. Język używany w tej konkretnej sytuacji komunikacyjnej jest skonwencjonalizowany. Przeciętny widz zwykle kojarzy utarte zwroty z rozpraw sądowych, stąd też takie wyrażenia często pojawiają się w dialogach filmowych, w scenach w sądzie. Pomagają one widzowi przenieść się w świat prezentowany na szklanym ekranie.

Warto zwrócić uwagę na to zjawisko, ponieważ język kina stroni od ściśle specjalistycznych wyrażen. M. Karpiński w pracy *Niedoskonałe odbicie. Warsztat scenarzysty filmowego* podkreśla, że: „[...] Ryzykowne jest używanie w dialogu dialektu, slangu czy żargonu. Rzecz nawet nie w tym, że mogą one być dla czytelnika i widza niezrozumiałe. Większym problemem jest to, że taki autentyczny język, np. pewnego środowiska zawodowego czy społecznego, użyty literalnie może zamiast wrażenia naturalności robić właśnie wrażenie sztucznego ozdobnika, na siłę wtłoczonego w materię filmu. [...] Zadaniem scenarzysty jest [...] znaleźć »złoty środek« pomiędzy wymogami gatunku i nośnością zastosowanego w dialogach języka, czyli, innymi słowy, wymyślić własny, nowy język, który nie byłby prawdziwy, ale brzmiałby jak prawdziwy”³. Taką strategię wybrał też scenarzysta serialu *Prawo Agaty* – użył sztamkowych zwrotów i wyrażen z żargonu prawniczego i języka prawnego, kojarzonych przez przeciętnego widza. Film jako gatunek jest skierowany do szerokiej publiczności. Preferowane w nim są więc formy zrozumiałe dla przeciętnego odbiorcy. Niezrozumiałe zwroty pochodzące z języka specjalistycznego lub żargonu znacząco utrudniają odbiór filmu. W serialu lub filmie fabularnym prezentowane są zatem najistotniejsze dla akcji filmu fragmenty rozpraw, i, co ważne – zrozumiałe dla widza. Fragmenty te należy przetłumaczyć, używając paralelnych zwrotów, charakterystycznych dla rosyjskich rozpraw sądowych, aby nie pozbawiać widza kolorytu i wierności stylistycznej sceny. Trzeba też pamiętać o zachowaniu w przekładzie stylu użytego przez autora dialogów oryginału.

Analiza porównawcza materiału egzemplifikacyjnego wykazała, że w rosyjskim przekładzie nie udało się odzwierciedlić realiów sali rozpraw. Zjawisko to ilustrują następujące przykłady:

³ IDEM: *Niedoskonałe odbicie...*, s. 253–254.

Taki wniosek nie został złożony w odpowiednim terminie.

Przychyłam się do wniosku.

Эта просьба не была представлена в установленный срок.

Я согласен с этим предложением.

Warianty zaproponowane przez tłumacza nie zachowują stylu oryginału. Do przekładu powyższych wyrażen użyto wyrażen języka ogólnego, chociaż język rosyjski dysponuje środkami językowymi, które pozwoliłyby wiernie oddać charakter cytowanych wypowiedzi. Frazę *przychylić się do wniosku* należałoby przetłumaczyć jako *удовлетворить ходатайство*, a *złożyć wniosek* jako *заявить ходатайство*. Zaproponowane zwroty odpowiadają wymogom technicznym tłumaczenia filmowego (nie są znacząco dłuższe niż oryginał), zastosowane przez tłumacza rozwiązanie nie jest więc poparte np. oszczędnością miejsca i zachowania timecodów⁴.

Kolejnym zagadnieniem, na które należałoby zwrócić uwagę, jest świadomość różnic pomiędzy rzeczywistością prawną funkcjonującą w kraju języka wyjściowego a rzeczywistością prawną kraju języka docelowego. Brak kompetencji w tym zakresie może wprowadzić widza w błąd, może też pozostawać w sprzeczności z wizualną warstwą filmu, odwracając tym samym uwagę od istoty sceny. Aby w pełni zrozumieć, a następnie rzetelnie przetłumaczyć sytuację prezentowaną na szklanym ekranie, konieczna jest nie tylko znajomość języka oryginału i przekładu, ale także znajomość realiów prawnych składających się na serialową rzeczywistość.

Problem ten obserwujemy w tłumaczeniu następującej sceny:

Wysoki sędzie, w takim razie składam wniosek o ustalenie zakresu władzy rodzicielskiej Oskara Wareckiego i przyznanie mu częściowej opieki rodzicielskiej nad **małoletnim** Adasiem Pachmannem.

В таком случае я предлагаю установить объем отцовских прав Оскара Варецкого и предоставить ему право частичной родительской опеки над **несовершеннолетним** Адасем Пахманном.

Rozprawa, której fragment cytujemy, dotyczy ustanowienia władzy rodzicielskiej nad trzyletnim Adasiem Pachmannem. W tekście wyjściowym do określenia chłopca użyto terminu *małoletni*. W rozumieniu polskiego prawa *małoletni* to osoba, która nie ukończyła 18. roku życia. W rosyjskim przekładzie występuje określenie *несовершеннолетний*, stosowane w prawie karnym do określenia osób między 14. a 18. rokiem życia. W analizowanym przypadku mamy jednak do czynienia ze sprawą z zakresu prawa rodzinnego, dotyczącą trzyletniego chłopca. Prawidłowym odpowiednikiem w tej konkretnej sytuacji

⁴ *Time code*, czyli kod czasowy, służy do określenia (z dokładnością do klatki) czasu rozpoczęcia oraz zakończenia tłumaczonej frazy w filmie. Należy więc podkreślić, że zadaniem tłumacza audiowizualnego jest wybranie wariantu tłumaczenia, który nie tylko oddaje semantyczną stronę tłumaczonego tekstu, ale także „zmieści się” w czasie wypowiedziania oryginalnej frazy.

byłoby więc użycie terminu *малолетний*, stosowanego w rosyjskim prawie rodzinnym wobec osób, które nie ukończyły 14. roku życia.

Kolejnym przykładem ilustrującym problem różnic w nazewnictwie poszczególnych zagadnień związanych z prawem jest następujący fragment:

Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Oddalam powództwo Magdaleny Niewczas przeciwko Pro Spectrum SA. Zgodnie z ogólnymi warunkami ubezpieczenia Pro Spectrum SA nie jest zobowiązane do wypłaty powódce odszkodowania jeśli zrezygnuje ona ze studiów dziennych, a tak właśnie się stało, co tym bardziej uzasadnia odmowę wypłaty ubezpieczenia przez Pro Spectrum SA.

Приговор именем Польской Республики, иск Магдалены Невчес против АО Про Спектрум. Согласно общим условиям страхования, АО Про Спектрум не обязано выплачивать истце компенсацию, если она откажется от дневного обучения, а произошло именно это, что оправдывает отказ акционерного общества Про Спектрум выплачивать компенсацию.

Fragment ten to ogłoszenie wyroku w sprawie cywilnej, dotyczącej wypłaty ubezpieczenia. W tym przypadku pułapką dla tłumacza okazało się przełożenie na język rosyjski słowa *wyrok*. W języku polskim słowo to ma szersze znaczenie niż w języku rosyjskim, ponieważ obejmuje rozstrzygające decyzje sądu zarówno w sprawach cywilnych, jak i w karnych. W języku rosyjskim natomiast takie orzeczenia sądu, w zależności od typu sprawy, nazywane są różnymi terminami. W przypadku prawa cywilnego używa się określenia *решение*, a w przypadku prawa karnego – *приговор*.

W prezentowanym fragmencie omawiany termin został przetłumaczony niepoprawnie. Taka pomyłka powoduje chaos informacyjny i sprawia, że tekst tłumaczenia brzmi nienaturalnie – tego typu błędy są bowiem niedopuszczalne w prawdziwym sądzie.

Użycie nieodpowiedniego wariantu tłumaczenia, który poważnie zmienia znaczenie sceny, ilustrują następujące przykłady:

– Pytanie brzmi, czy istnieją jakiegolwiek fakty, które potwierdzą pana **zażyłość** z panią Ewą Pachmann?
(Ewa Pachmann krzyczy: Nie!)

Вопрос в том, существуют ли какие-либо факты, которые подтверждают ваше **знакомство** с пани Евой Пахманн?
(Ева Пахманн кричит: Нет!)

Sugeruje Pani, że Piotr, że mój mąż **wydziedziczył** własne dzieci?

Вы полагаете, что Пётр, мой муж, **отрёкся** от своих собственных детей?

W pierwszym przypadku sprawa dotyczy ustanowienia władzy rodzicielskiej nad małoletnim synem Ewy Pachmann. Mężczyzna, który podejrzewa, że jest ojcem dziecka Ewy Pachmann, walczy o przeprowadzenie testów DNA, mają-

cych potwierdzić jego przypuszczenia. W tym celu musi udowodnić, że z matką dziecka łączyło go coś więcej niż zwykła znajomość. Sama znajomość była oczywista, ponieważ pracował jako kierowca kobiety. Rosyjskie tłumaczenie nie odzwierciedla tej sytuacji, ponieważ cytowane pytanie sędziego dotyczy oczywistej już znajomości, nie zaś – jak w oryginale – zażyłości. Dodatkowo takie tłumaczenie pozostaje w sprzeczności z sytuacją przedstawioną na ekranie, ponieważ Ewa Pachmann w rosyjskim wariancie nielogicznie przeczy oczywistej znajomości z własnym pracownikiem.

W kolejnym przykładzie mylone są pojęcia *wydziedziczyć kogoś* i *wyrzec się*, które nie są tożsame. Sytuacja dotyczy podziału spadku, o który walczą była żona spadkodawcy i jej trójka dorosłych dzieci oraz konkubina spadkodawcy z małym dzieckiem. Wyrażenie *wydziedziczyć* dotyczy wyłącznie spadku. Może łączyć się z wyrzeczeniem się jakiegoś członka rodziny, ale nie musi, i tak też jest w tym przypadku. Tłumacz jednak zmienia odbiór tej sceny, wskutek czego zmianie ulega stosunek rosyjskojęzycznego widza do niewinnego tutaj bohatera – spadkodawcy.

Ostatni przykład związany jest z tłumaczeniem numeru paragrafu.

– Mam sprawę karną. [...] **Jeden cztery osiem.**

– Jeden cztery osiem? Rozkręcasz się.

– У меня уголовное дело. [...] **Один четыре восемь.**

– Один четыре восемь? Раскручиваешься.

W tekście oryginału pada sam numer paragrafu z Kodeksu karnego. Uważny odbiorca lub specjalista może domyślić się, że chodzi o zabójstwo, ponieważ właśnie tego dotyczy paragraf 148 Kodeksu karnego Rzeczypospolitej Polskiej. Wiedzą o tym uczestnicy rozmowy – prawnicy, którzy o trudnej sprawie nie chcą i nie mogą rozmawiać wprost.

W tekście rosyjskim pada ten sam numer paragrafu, rosyjskojęzycznemu widzowi mogący kojarzyć się z Kodeksem karnym Federacji Rosyjskiej, w którym pod tym numerem paragrafu znajduje się *Нарушение права на свободу совести и вероисповеданий*. I chociaż nie każdy polski widz od razu połączy numer paragrafu z przestępstwem (tym bardziej że w dialogu padają tylko trzy cyfry, a nie pełna nazwa, tj. paragraf 148 Kodeksu Karnego Rzeczypospolitej Polskiej), to dla specjalisty fragment ten jest oczywisty. Należy zaznaczyć, że niezależnie od obranej strategii tłumaczenia, akcja filmu dzieje się w Polsce i w polskiej rzeczywistości prawnej. Błędem zatem byłoby zastąpienie numeru paragrafu z polskiego kodeksu, numerem paragrafu dotyczącego zabójstwa z rosyjskiego kodeksu karnego. Oba warianty tłumaczenia z użyciem numeru paragrafu będą zatem w rosyjskim wariancie niezrozumiałe. W tym przypadku tajemniczy numer lepiej zastąpić np. słowem *убийство*, co ułatwi rosyjskoję-

zycznemu widzowi odbiór sceny, ponieważ kontekst dialogu nie jest wystarczający do jej jednoznacznego odczytania i interpretacji.

Analiza tłumaczenia wybranych odcinków serialu *Prawo Agaty* na język rosyjski pozwoliła na wychwycenie wielu nieścisłości w tekście przekładu. Były one związane z trudnościami w przekładzie polskich realiów językowych na język rosyjski, brakiem odzwierciedlenia w tłumaczeniu stylu wypowiedzi charakterystycznego dla środowiska oraz sytuacji komunikacyjnej, w jakiej występują konkretne dialogi. Tłumacz nie posiadał także wiedzy na temat różnic między polską a rosyjską rzeczywistością prawną.

Język specjalistyczny w filmie różni się od języka specjalistycznego w naturalnej sytuacji komunikacyjnej. Rzeczywiste rozprawy sądowe trwają długie godziny, podczas gdy w filmie sprowadza się je do kilku minut. W tym krótkim czasie widz powinien się zainteresować fabułą. I chociaż tłumaczone dialogi są dostosowane do możliwości i zadań kina, to trzeba pamiętać o konieczności dążenia do oddania realiów i zachowania wierności przekładu.

Nie każdą zmianę w tekście przekładu należy jednak traktować jako błąd. Dotyczy to zwłaszcza przypadków, w których tłumaczenie jest znacznie dłuższe lub krótsze niż oryginał. Aby tekst tłumaczenia odpowiadał timecodom tekstu wyjściowego, co jest jednym z najważniejszych wymagań tłumaczenia audiowizualnego, tekst przekładu wymaga modyfikacji. Warto tu jednak przyjąć tę samą zasadę, którą stosuje się podczas edycji oryginalnych dialogów: „By przeróbki te czynione były w sposób przemyślany [...] i biorący pod uwagę strukturę dialogu jako całości, sylwetkę psychologiczną i sposób wypowiadania się przypisany danej postaci, zatem to wszystko, co składa się na konstrukcję dialogu; zmiany powinny ją ulepszać – nie burzyć”⁵. Praca tłumacza audiowizualnego z tekstem specjalistycznym wymaga więc umiejętności znalezienia złotego środka między wiernością tłumaczenia, zgodnością wizualnej i werbalnej strony filmu a wymogami technicznymi tłumaczenia filmowego.

Анна Пашковска-Вильк, Анна Подставска

Право переводчика, или специальный язык на голубом экране

Резюме

Настоящая статья сосредоточивается на проблемах перевода специальной лексики в кинодиалогах. Авторы статьи провели сравнительный анализ польского многосерийного фильма *Правосудие Агаты* и его перевода на русский язык. Этот анализ позволил выявить черты избранной переводчиком стратегии, ее достоинства и недостатки.

⁵ Ibidem, s. 248–249.

Киноперевод зачастую рассматривается в рамках художественного перевода, однако следует помнить, что этот вид работы с текстом требует от переводчика широких знаний о языке, культуре, а также, как в этом случае, о правовой действительности стран языка оригинала и перевода.

Стоит отметить, что язык кинодиалогов является стилизацией специального языка. Задачей переводчика в таком случае является перевести реплики героев параллельными структурами, с учетом стиля и приемов, используемых авторами оригинального текста.

Anna Paszkowska-Wilk, Anna Podstawska

Translator's law – specialized language on the tv screen

Summary

The aim of the article is to present the results of a comparative analysis of a Polish legal drama television series *Prawo Agaty* and its Russian translation. The analysis revealed strategies chosen by the film translator and main issues of specialized translation of film dialogues.

Authors also emphasize that film translator's profession requires broad knowledge of language, culture and, as in this case, functioning of different legal systems in countries of source-language and target-language.

It should be noted, that language of film dialogues in the television series *Prawo Agaty* is only stylized legal language. The task of a translator is to translate phrases spoken by the characters using parallel structures in target-language, taking into consideration the style and devices used by the authors of the original text.